

JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI PRIVIND DREPTUL LA VIAȚĂ PRIVATĂ ȘI DE FAMILIE

Teodor CÂRNAȚ,
doctor habilitat în drept, profesor universitar
Ion COBÎȘENCO,
doctorand

The following article treats issues that are related to private and family life. Contemporary society is in a constant development, and this leads to expand human relationships. The right to respect the private life is increasingly affected by scientific and technical progress that comes to give society another shape. In that sense, obeying the right for privacy and family life in these moments is more affected, and its protection sets continue and detailed regulation that would be directly proportional to what drives society towards development.

In the following, we will identify all the essential elements which will be deducted from the provisions of art.8 of the European Conventions on Human Rights and, for better applicability of this article, we will highlight the most eloquent decisions of European court that come to fortify regulation and national jurisprudence in this area.

Keywords: personal and private life; image right; right to identity; social private life; right to healthy environment; right to respect for correspondence; European Convention on Human Rights decisions; positive and negative obligations.

Reglementare. Potrivit art.8 alin.(1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, „*Orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale",* iar potrivit alin.(2) „*Nu este admis amestecul unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege şi constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii, a moralei, a drepturilor şi a libertăţilor altora"* [1].

Acest articol este primul din seria de patru prevăzute de Convenția Europeană a Drepurilor Omului care garantează respectul social datorat fiecărui individ. În acest sens, individului, privit ca parte din întregul social şi ca element independent văzut ca un tot întreg, îi sunt garantate prerogative ce-i oferă posibilitatea de apărărare a vieții private și de familie, a domiciliului şi a corespondenței. Totodată, în concepția literaturii de specialitate [2] și în viziunea Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul la viață privată, privit în dimensiunea lui, cuprinde și dreptul persoanei la viață privată intimă, personală, dreptul la viață privată socială și dreptul persoanei la un mediu înconjurător sănătos ș.a.

Dreptul garantat de art. 8 nu este unul absolut, limitările sale dovedindu-se conforme Convenţiei în măsura în care sunt stipulate de o lege naţională accesibilă şi previzibilă, vizează îndeplinirea unui interes legitim (apărarea securităţii naţionale, a siguranţei publice, bunăstării economice a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătăţii sau a moralei, ori protejarea drepturilor şi libertăţilor altora) şi constituie măsuri necesare într-o societate democratică [3].

Dreptul la imagine. Dezvoltarea tehnico-științifică rapidă a generat o serie de obstacole privind respectarea dreptului la propria imagine. Echilibrul social și, în general, echilibrul în care este antrenat dreptul la propria imagine și alte drepturi ale omului este din ce în ce mai instabil. În jurisprudența sa, Curtea a reiterat în numărate rânduri importanța și valoarea soluționării corecte a acestor diferende. În acest sens, este extrem de vizibil și important scopul acestei componente a dreptului la imagine. Un prim scop ar constitui protejarea identității persoanei. Identitatea, înțeleasă ca ansamblul de date care diferențiază o persoană de alta, reprezintă o componentă importantă a dreptului la imagine, însă aceasta urmează a fi îmbinată și orientată pe aceeași direcție cu respectarea vieții intime, a relațiilor personale și a libertății sexuale.

CtEDO a statuat că dreptul la viață privată și de familie, prevăzut la art.8 din Convenție, se referă implicit și la dreptul la imagine.

În *cauza Von Hannover contra Germaniei*, Curtea a verificat legalitatea publicării în presa de senzație a unor fotografii cu privire la viața privată a unei prințese. În această cauză, a fost necesară stabilirea echilibrului dintre dreptul la viață privată și dreptul la libertatea de exprimare. Dacă libertatea de exprimare ar fi înțeleasă ca o extindere și la publicarea unor fotografii care țin de dreptul la libertatea de exprimare, am ajunge la un dezechilibru, or, nu este vorba de difuzarea unor „idei", ci de imagini care conțin informații foarte personale, chiar intime, despre un individ [4]. Curtea aminteşte că noţiunea de „viaţă privată" cuprinde elemente care se raportează la identitatea unei persoane, precum numele, fotografia, integritatea fizică şi morală ale acesteia; garanţia oferită la art. 8 din Convenţie este destinată, în esenţă, pentru a asigura dezvoltarea, fără ingerinţe externe, a personalităţii fiecărui individ în raport cu semenii săi. Aşadar, există o zonă de interacţiune între individ şi terţi, care, chiar şi într-un context public, poate ţine de viaţa privată. Prin urmare, publicarea unei fotografii interferează

cu viaţa privată a unei persoane, chiar dacă aceasta este o persoană publică. În ceea ce priveşte fotografiile, Curtea a subliniat că imaginea unei persoane este unul dintre principalele atribute ale personalităţii sale, având în vedere că exprimă originalitatea sa şi îi permite să se diferenţieze de ceilalţi. Dreptul persoanei la protejarea imaginii sale constituie, astfel, una dintre condiţiile esenţiale ale dezvoltării sale personale. Aceasta presupune, în principal, stăpânirea de către individ a imaginii sale, care include în special posibilitatea acestuia de a refuza publicarea sa [5].

Tot în *cauza Von Hannover c. Germaniei*, Curtea a enumerat unele criterii relevante care vizează dreptul la viaţa privată în raport cu libertatea de exprimare. Astfel, din jurisprudenţa sa şi din aplicabilitatea cauzei date rezultă următoarele criterii:

a) Contribuţia la o dezbatere de interes general;

b) Notorietatea persoanei vizate şi obiectul reportajului;

c) Comportamentul anterior al persoanei în cauză;

d) Conţinutul, forma şi repercusiunile publicării;

e) Circumstanţele în care au fost realizate fotografiile.

O altă cauză sugestivă sub aspectul celor analizate este *cauza Perry c. Marii Britanii*. În această cauză, organele de poliţie confruntate cu lipsa reclamantului (acuzat de săvârşirea mai multor infracţiuni de tâlhărie asupra şoferilor de taxi) de la activităţile desfăşurate în vederea identificării autorilor acestor infracţiuni, au dispus filmarea acestuia, în secret, într-un spaţiu public, cu o cameră care a fost reglată special să ofere imagini cu acesta. Imaginile astfel obţinute au fost utilizate în activitatea de identificare a persoanelor suspecte de a fi participat la aceste infracţiuni, martorii participanţi indicându-l pe reclamant ca autor al infracţiunilor de tâlhărie [6].

În cauză, CtEDO a arătat că utilizarea normală a camerelor de securitate, indiferent că acestea sunt amplasate pe stradă sau în alte locuri publice, cum ar fi centrele comerciale, secţiile de poliţie, unde servesc unui scop legitim şi previzibil, nu încalcă prevederile art. 8 parag. 1 din Convenţie.

Însă, în speţă, poliţia a reglat camera de securitate în aşa fel încât să poată obţine o imagine clară a reclamantului şi a inclus aceste imagini într-un montaj al unui film pe care l-a prezentat martorilor în scopul de a constata dacă aceştia îl identifică pe reclamant ca autor al infracţiunilor de tâlhărie.

Faţă de această situaţie, Curtea a apreciat că există o ingerinţă în dreptul garantat de art. 8, întrucât nu exista niciun indiciu că reclamantul s-ar fi putut aştepta să fie filmat pentru utilizarea imaginilor în procedura de identificare, chiar dacă acesta ştia sau nu despre existenţa camerei de securitate.

Publicarea imaginilor cu persoana vizată, urmare a supravegherii video, nu numai în dosarul de urmărire penală prin planşele foto întocmite, dar chiar şi în mass-media, aşa cum s-a arătat mai sus, se aduce atingere dreptului la imagine a persoanei vizate, şi eventual al membrilor familiei sale cu care convieţuieşte sau al altor persoane care o pot vizita sau veni în contact, imagini care, în anumite împrejurări sau situaţii, pentru a fi relevante în cauză, nu pot fi disociate de persoana suspectă sau inculpată.

De precizat că s-a constatat de CtEDO încălcarea Convenţiei atunci când înregistrările de imagini au vizat nu spaţiul privat, ci spaţiul public, apreciindu-se că astfel de înregistrări, deşi sunt necesare pentru apărarea ordinii şi prevenirii faptelor penale, ele trebuie să fie făcute în mod ocazional de scurtă durată, şi nu permanent sau sistematic.

Astfel, simpla supraveghere în locurile publice a activităţii unei persoane ce se desfăşoară pe o durată scurtă de timp fără ca autorităţile să înregistreze imagini sau să facă fotografii nu constituie prin ea însăşi o ingerinţă în viaţa privată.

În schimb, strângerea sistematică de informaţii privind activitatea unei persoane şi înregistrarea acestora prin intermediul supravegherii prin mijloacele tehnice poate ridica discuţii cu privire la existenţa unei ingerinţe în viaţa privată.

Dreptul la nume. Spre deosebire de alte instrumente internaţionale, cum ar fi Pactul ONU pentru drepturile civile şi politice, Convenţia ONU din 20 noiembrie 1989 privitoare la drepturile copilului, Convenţia interamericană a drepturilor omului, prevederile art.8 din CEDO nu prevăd expres dispoziţii care s-ar referi la dreptul la nume [7]. Jurisprudenţa Curţii însă a statuat în mai multe rânduri că dreptul la nume este parte componentă a dreptului la viaţă privată.

În ceea ce priveşte dreptul la nume, este relevantă *cauza Burghartz c. Elveţiei* [8] privind imposibilitatea pentru un soţ de a preceda patronimul soţiei sale, nume de familie, de al său propriu. În această speţă, Curtea a statuat că legislaţia elveţiană care permite numai soţiei, nu şi soţului să preceadă numele comun luat de soţi ca efect al căsătoriei cu numele avut înainte de căsătorie, este de natură contrară cu prevederile art.8 din Convenţie. Ea notează că art. 8 nu conţine dispoziţii explicite în materie de nume, contrar altor instrumente internaţionale, iar în calitate de mijloc de identificare personală şi de apartenenţă la o familie, numele unei persoane nu priveşte mai puţin viaţa privată şi de familie a acesteia. Chiar dacă statul şi societatea au interes să îi reglementeze utilizarea, aceasta nu înseamnă un obstacol, or, aceste aspecte de drept public sunt compatibile cu dreptul la viaţa privată. În speţă, conservarea de către petiţionar a numelui de familie sub care este cunoscut în mediile academice, poate influenţa cariera sa într-un fel care nu trebuie neglijat.

În altă cauză [9], Curtea a statuat că refuzul ofiţerului de stare civilă de a înregistra prenumele copilului de către părinţi constituie o ingerienţă neadmisă de Convenţie.

Identitatea persoanei. Dreptul la viaţă privată protejează incontestabil identitatea persoanei. Este evident că aici este necesar să menţionăm şi inte-

resul general al fiecarui stat de a duce o evidență a populației, fapt care, prin natura interesului protejat și prin caracterul general, nu afectează dreptul la viață privată și de familie. Statul în procesul de colectare și difuzare a datelor cu caracter personal trebuie să țină cont de scopul real care-i permite aceste acțiuni, însă orice deviere de la caracterul general și de la scopul legal urmează a fi calificate ca o imixtiune în viața privată a persoanelor vizate. În această ordine de idei, afirmăm că obligația fiecărui cetățean de a deține un Buletin de identitate nu este de natură să afecteze într-un fel dreptul la viață privată prevăzut în art.8 CEDO.

La 24 iulie 2003, Curtea a decis că nerestituirea Buletinului de identitate a unei persoane reținute constituie o încălcare a art. 8 din Convenție. Astfel, în *cauza Smirnova c. Rusiei*, Curtea a statuat că reclamantului i-a fost încalcat dreptul la viață privată, or, acest act de identitate urma a fi folosit pentru viața de zi cu zi pentru probarea identitații [10].

Informații privind starea sănătății persoanei. În mai multe hotărâri ale sale, Curtea a statuat că divulgarea unor date privind starea de sănătate a persoanei sunt în măsură de a afecta viața privată a individului. Acest fapt a format chiar și un principiu [11] unanim recunoscut, care vine pentru a mări umbrela de protecție a art. 8 din Convenție. Nedivulgarea acestor informații vine, totodată, să protejeze și să garanteze individului o siguranță, iar acest fapt nu mișcă pozitia sa socială, or, în caz contrar, vom asista la o respingere din partea societății care nu va fi neapărat intemeiată, ci mai degrabă bazată pe prejudecăți. Este evident că persoanele de drept public și privat vor folosi și vor divulga unele aspecte doar în conformitate cu legislația și doar în interes pur profesional și, în același timp, vor purta obligația de a nu divulga aceste date terților care nu dețin nicio legitimitate de a le cunoaște.

Libertatea sexuală. Această libertate urmează să garanteze individului dreptul de a întreține relații cu alte ființe umane. Acest fapt urmează a fi înțeles, îndeosebi, asupra unui domeniu afectiv, care vine pentru a garanta individului o libertate care guvernează unele relații interumane cu caracter special.

CtEDO garanteză în nenumărate rânduri dreptul persoanei la libertatea sexuală. În atare sens, jurisprudența acesteia consacră libertatea sexuală în aceeași direcție cu respectarea dreptului la viață privată și de familie. Or, nu vom putea vorbi despre respectarea vieții private, fără a ne referi și la libertatea sexuală a individului.

Înaltele părți contractante au în continuare o viziune incorectă asupra acestui drept, iar persoanele aparținând unei minorități sexuale sunte excluse din viața socială și din anumite domenii, fără ca aceste acțiuni să aibă un caracter just. Marea Britanie a fost sancționată de nenumărate ori cu privire la nerespectarea art.8 din Convenție. Astfel, în Hotărârea Curții de la Strasbourg din 27 septembrie 1999 în *cauza Smith et Grady c. Marii Britanii*, Curtea a statuat că excluderea unor persoane din armată doar pentru că au o altă orientare sexuală este de natură de a afecta dreptul la viață privată prevăzut de art.8 din Convenție [12].

Prin Hotărârea din 11 iulie 2002 a Curtii în *cauza Christine Goodwin c. Regatului Unit* a fost examinat refuzul recunoaşterii noii identităţi sexuale a unei transsexuale operate. Astfel, Curtea a statuat că nu a intervenit nici o descoperire decisivă în legătură cu cauzele transsexualismului, însă ea consideră mai semnificativ faptul că el este larg recunoscut la nivel internaţional şi că transsexualismul constituie o stare medicală care justifică un tratament. Ea nu este convinsă că imposibiliatea, pentru persoanele transsexuale, de a dobândi toate caracteristicile biologice ale noului lor sex prezintă o importanţă decisivă. Există elemente clare şi de necontestat care arată o tendinţă internaţională continuă, nu doar de acceptare socială crescută a transsexualilor, dar şi de recunoaştere juridică a noii identităţi sexuale a transsexualilor operaţi. În lumina elementelor de care dispune, Curtea nu constată niciun risc real de prejudiciu pentru nişte terţi, susceptibil de a rezulta din modificări ale sistemului de înregistrare a naşterilor în urma unei recunoaşteri a conversiei sexuale; ea relevă că guvernul examinează actualmente propuneri de reformă a sistemului de înregistrare, care tind să facă posibilă în permanenţă modificarea datelor cu privire la starea civilă [13].

Această libertate nu are un caracter absolut, însăşi Curtea menţionează în jurisprudenţa sa că statele au un drept de a interzice manifestarea publică a unei atitudini homosexuale. În schimb, aceasta a decis că asemenea atitudini şi apartenenţe nu pot fi pedepsite de legea penală prin înregistrarea unei activităţi homosexuale, dacă acestea au un caracter privat [14].

Dreptul la un mediu înconjurător sănătos. CEDO nu garantează expres dreptul la un mediu înconjurător sănătos. În acest sens, Înaltele părţi contractante nu au prevăzut acest drept nici în vreun protocol adiţional, aşa cum au procedat cu alte drepturi ca: dreptul de proprietate, dreptul la educaţie, dreptul la alegeri libere, dreptul de a nu fi judecat de două ori pe aceeaşi faptă (autoritatea lucrului judecat) ş.a.

Jurisprudenţa Curţii anilizează şi aplică acest drept în concordanţă cu dreptul la viaţă privată şi de familie, prevăzut de art.8 din Convenţie. În condiţiile în care în momentul adoptării Convenţiei (Roma, 4 noiembrie 1950), problemele ecologice nu aveau o importanţă globală, iar ulterior, datorită complexelor consecinţe ale recunoaşterii şi garantării unui asemenea drept fundamental, unele state au ezitat în privinţa asumării consacrării sale exprese, (CtEDO) a recurs la tehnica pretoriană a „protecţiei prin ricoşeu" care a permis extinderea protecţiei anumitor drepturi garantate de Convenţie la drepturi care sunt expres prevăzute de aceasta [15].

Astfel, jurisprudenţa Curţii, în concordanţă cu art.8 alin. (1) din Convenţie, recunoaşte dreptul individului la respectul vieţii sale private, familiale şi a domiciliului său şi ale art.6 alin. (1), care garantează dreptul la un proces echitabil, a determinat un veritabil drept privit sub trei aspecte esenţiale:

- apartenenţa sa la conţinutul dreptului garantat de art.8 alin. (1) din Convenţie;
- existenţa unui drept la informare privind calitatea şi pericolele pentru mediu;
- procesul echitabil care ar consfinți aceste garanții.

În *cauza Lopez Ostra c. Spaniei* (cererea nr. 16798/90) din 9 decembrie 1994, reclamantul s-a plâns de încalcarea dreptului la viață privată și de familie. Reclamantul a menționat că viața sa privată îi este afectată de funcționarea unei stații de epurare care a fost amplasată ilegal şi care produce miros neplăcut, gaze toxice şi zgomot. Curtea a statuat că „López Ostra a suportat un anumit prejudiciu în urma încălcării art. 8 din Convenție. Valoarea apartamentului ei vechi s-a depreciat şi obligaţiunea de a se muta impunea şi anumite cheltuieli şi inconvenienţe. Pe de altă parte, nu există niciun motiv de a rambursa reclamantei costul locuinţei noi din moment ce ea a păstrat şi apartamentul vechi. Trebuie să se ţină cont de faptul că pe parcursul unui an autorităţile municipale au achitat plata pentru renta apartamentului din centrul oraşului Lorca ocupat de reclamantă şi familia ei şi că activitatea staţiei de prelucrare a deşeurilor a fost temporar suspendată – de la 27 octombrie 1993, prin decizia judecătorului anchetator. Mai mult decât atât, reclamanta a suferit un prejudiciu moral incontestabil. Suplimentar la inconvenienţele provocate de emanaţiile de gaz, zgomot şi mirosuri, ea a suportat un sentiment de neputinţă şi anxietate, văzând că situaţia în litigiu persistă şi sănătatea fiicei sale se deteriora” [16]. În acestă cauză, Curtea a încadrat dreptul la un mediu sănătos ca fiind parte din dreptul la viață privată.

Cu privire la dreptul la informare, este relevantă *cauza Guerra c. Italiei* (1998). În fapt, reclamanţii locuiau într-un oraş situat la un kilometru de o fabrică specializată în producerea de substanţe chimice, care, în 1988, fusese calificată ca prezentând un grad înalt de risc privind producerea de accidente prin activităţi industriale periculoase pentru mediu şi pentru bunăstarea populaţiei locale. Reclamanţii susţineau că în procesul de producţie fabrica emite substanţe toxice foarte periculoase şi că acestea, datorită poziţiei geografice a fabricii, sunt adesea îndreptate spre oraşul în care locuiesc, aceste aspecte fiind constatate şi într-un raport întocmit de experţi în domeniu în anul 1988 [17].

În acest sens, Curtea a stabilit că emisiile nocive ale uzinei chimice au o incidenţă directă asupra dreptului protejat prin art. 8 şi că trebuie stabilit în ce mod autorităţile naţionale au luat măsurile necesare pentru a asigura o protecţie efectivă a drepturilor reclamanţilor de a le fi respectată viaţa privată şi de familie, concluzionând că simplul fapt că o persoană a fost privată de informaţii esenţiale în legătură cu natura şi posibilitatea producerii unui risc de accident industrial în mediul său apropiat, poate constitui o violare a dreptului acelei persoane la viaţa sa privată şi de familie [18].

Respectarea dreptului la viață familială. Art.8 CEDO prevede expres un drept al persoanei la respectarea vieții de familie. În aceste condiții, textul Convenției nu oferă o definiție acestui drept, iar o eventuală interpretare o vom extrage din jurisprudența sa. E necesar însă să menționăm că textul Convenției folosește sintagma „orice persoană”, iar în aceste circumstanțe urmează să constatăm că acest drept este recunoscut oricărei persoane, fără nicio excepție.

Curtea a apreciat că, în ceea ce priveşte noţiunea de „viață de familie”, instituţia familiei nu este un element fix nici pe plan istoric, nici pe plan sociologic. Astfel, a constatat că intră sub protecţia art. 8 relaţiile tradiţionale de familie, adică cele dintre soţi dintr-o căsătorie încheiată conform legii naţionale, relaţia de filiaţie naturală sau din adopţie, raporturile de afinitate, concubinajul heterosexual, mai ales când se naşte un copil, dar şi relaţiile de familie de facto între persoane care nu au oficializat relaţia [19].

Instanţa europeană a constatat că refuzul instanţelor naţionale de a recunoaşte tatălui biologic legături personale cu copilul său, fără a analiza în concret dacă stabilirea acestora ar afecta interesul superior al minorului, contravine dispoziţiilor art. 8 CEDO.

În *cauza Schneider c. Germaniei* (cererea nr.17080/07), Curtea a pronunţat, la data de 15 septembrie 2011, o hotărâre nedefinitivă de constatare a încălcării art. 8 din Convenţie. Potrivit situaţiei de fapt reţinută de Curte, în urma unei relaţii de scurtă durată dintre reclamant şi o femeie căsătorită, în luna iunie a anului 2003 aceasta a rămas însărcinată. Atât în faţa instanţelor naţionale, cât şi în faţa Curţii, reclamantul a pretins că este tatăl biologic al copilului şi că mama planifica să se despartă de soţul său şi să pună bazele unei familii împreună cu el. În realitate însă, la scurt timp după ce a rămas însărcinată, mama s-a întors lângă soţul său, părăsind teritoriul Germaniei şi mutându-se în Anglia.

Astfel, reclamantul nu a apucat să îşi vadă niciodată fiul, acesta fiind crescut de mama sa şi de soţul acesteia. Deşi aceştia au recunoscut că există posibilitatea ca reclamantul să fie tatăl biologic al copilului, nu au exclus nici posibilitatea ca soţul să aibă această calitate, având în vedere că soţii au avut relaţii intime în perioada concepţiei. În fine, soţii au apreciat că este în interesul familiei lor să nu efectueze testele medicale pertinente pentru a afla paternitatea copilului născut în luna martie 2004. Reclamantul a rămas în Germania, iar la scurt timp după naşterea minorului a solicitat instanţelor naţionale să îi recunoască un drept de vizită a acestuia, de două ori pe lună şi dreptul de a fi informat cu privire la aspecte legate de creşterea şi educarea sa. În motivarea cererii sale, reclamantul a arătat că este tatăl biologic al minorului şi că el împreună cu mama acestuia au intenţionat să aibă un copil, el însoţind-o de mai multe ori la consultaţiile medicale prenatale. În cadrul acestei acţiuni, mama copilului s-a apărat, precizând că nu a intenţionat niciodată să se despartă de soţul său şi nici nu a planificat să facă un copil împreună cu reclamantul, din punctul său de vedere nefiind exclus ca soţul său să fie chiar tatăl bi-

ologic al acestuia. Instanţele germane au respins toate solicitările reclamantului, iar acesta s-a adresat la CtEDO.

În această cauză, Curtea a statuat că noţiunea de „viaţă de familie", inclusă în textul art.8 din Convenţie, nu se referă exclusiv la o familie legitimă, ci se extinde şi în privinţa relaţiilor de familie de facto, existente între persoane care nu au oficializat relaţia. Astfel, un copil născut într-o familie de facto sau legitimă, este *ipso iure* parte a acelei familii, prin simplul fapt al naşterii [20]. Cu toate acestea, a mai arătat Curtea, o simplă legătură biologică dintre un părinte şi copil, fără nicio altă implicaţie legală sau faptică, care să indice existenţa unei relaţii personale apropiate, este insuficientă pentru a atrage protecţia art. 8 din Convenţie. Evident, coabitarea este un prim indiciu în constatarea existenţei acestor legături personale, însă, în mod excepţional, şi alţi factori pot demonstra existenţa unei familii de facto [21].

În ceea ce priveşte protecţia vieţii de familie între părinţi şi copii, Curtea a apreciat că art. 8 implică dreptul unui părinte la măsuri efective din partea statului care să îl reunească pe el şi pe copilul său [22]. În această cauză, Curtea a plecat de la principiul necesităţii reunirii familiei materializat în dreptul părintelui de a beneficia de măsuri adecvate din partea statului pentru a fi alături de copilul său. Acelaşi principiu este valabil şi atunci când este vorba de relaţiile dintre un copil şi bunicii săi, cu atât mai mult cu cât în favoarea acestora din urmă a fost pronunţată o hotărâre judecătorească prin care le era recunoscut dreptul de a avea contact cu copilul (*Nistor c. României,* hotărârea din 2 noiembrie 2010) [23].

Cât priveşte situaţiile în care sunt vizate rapirea copiilor, Curtea a statuat că aceste situaţii urmează a fi interpretate şi în conformitate cu Convenţia de la Haga din 1980. Art. 11 al acestei convenţii stipulează că *„autorităţile judiciare sau administrative ale oricărui stat contractant urmează să procedeze de urgenţă în vederea înapoierii copilului"* [24].

Totodată, Convenţia prevede că *„autorităţile centrale urmează să coopereze între ele si să promoveze o colaborare între autorităţile competente în statele lor respective, pentru a asigura imediata înapoiere a copiilor şi a realiza celorlalte obiective ale prezentei convenţii.*

În special, ele urmează fie direct, fie cu sprijinul oricărui intermediar, să ia toate măsurile potrivite:

a) pentru localizarea unui copil deplasat sau reţinut ilicit;

b) pentru prevenirea de noi pericole pentru copil sau de pagube pentru părţile interesate, luând sau procedând astfel încât să fie luate măsuri provizorii;

c) pentru a asigura înapoierea de bunăvoie a copilului sau a înlesni o soluţionare amiabilă;

d) pentru schimb de informaţii, dacă se dovedeşte util, privitoare la situaţia socială a copilului;

e) pentru a furniza informaţii generale privind dreptul statului lor în legătură cu aplicarea Convenţiei;

f) pentru a introduce sau a înlesni deschiderea unei proceduri judiciare sau administrative, menite să obţină înapoierea copilului şi, dacă este cazul, să îngăduie organizarea sau exercitarea efectivă a dreptului de vizitare;

g) pentru a acorda sau a înlesni, dacă este cazul, obţinerea de asistenţă judiciară şi juridică, inclusiv participarea unui avocat;

h) pentru a asigura, pe plan administrativ, dacă va fi necesar şi oportun, înapoierea fără pericole a copilului;

i) pentru a se ţine reciproc la curent asupra aplicării Convenţiei şi, pe cât posibil, a înlătura eventualele obstacolele ivite cu prilejul aplicării sale".

În acest sens, este relevantă *cauza Ignaccolo-Zenide c. României* (Hotărârea din 25 ianuarie 2000), în care Curtea a statuat asupra încălcării art. 8 din Convenţie, având în vedere că nu a fost adoptată niciuna dintre măsurile enumerate la art. 7 din Convenţia de la Haga pentru executarea dreptului său de vizită a minorelor. Nu au existat măsuri coercitive împotriva tatălui şi nici măsuri adecvate, pregătitoare pentru unica întâlnire dintre mamă şi copiii ei în vederea înapoierii acestora şi restabilirii relaţiei de familie. Curtea reaminteşte că, dacă art. 8 din Convenţie încearcă în principal să apere individul împotriva ingerinţelor arbitrare din partea autorităţilor publice, el implică, de asemenea, şi unele obligaţii pozitive inerente respectării efective a vieţii de familie. Şi într-un caz, şi în celălalt este necesar să se ţină cont de raportul de proporţionalitate care trebuie să existe între interesul persoanei şi cel al societăţii, în ansamblul ei. De asemenea, în ambele ipoteze, statul se bucură de o anume marjă de apreciere. Fiind vorba de obligaţia statului de a dispune măsuri pozitive, Curtea a afirmat în permanenţă că art. 8 implică dreptul părintelui de a beneficia de măsuri adecvate din partea statului pentru a fi alături de copilul său, precum şi obligaţia autorităţilor naţionale de a dispune aceste măsuri.

O altă situaţie care vizează direct art.8 din Convenţie este adopţia. Curtea a extins protecţia oferită de art. 8 din Convenţie şi asupra potenţialelor relaţii de familie care se pot dezvolta între un copil născut în afara căsătoriei şi părintele său biologic, iar în *cauza Pini şi alţii c. României* (Hotărârea din 22 iunie 2004), Curtea a statuat că o viaţă de familie proiectată, dorită, ar putea, în circumstanţe speciale, să cadă sub protecţia art.8 din Convenţie, mai ales atunci când imposibilitatea stabilirii relaţiilor de familie efective nu poate fi imputată reclamantului. Curtea a constatat, într-un final, că, deşi nu poate fi vorba în speţă de o viaţă de familie pe deplin stabilită, având în vedere absenţa coabitării şi a unor legături de facto suficient de strânse între reclamanţi şi fiicele lor adoptive, atât înainte, cât şi după pronunţarea deciziilor de încuviinţare a adopţiei, acest fapt nu este imputabil reclamanţilor, care, alegând minorele pe baza unei simple fotografii, fără să existe contacte veritabile cu acestea în vederea pregătirii lor pentru adopţie, nu au făcut altceva decât să urmeze procedura stabilită în materie de statul român. În plus, aşa cum rezultă din probele existente

la dosar, reclamanţii s-au considerat tot timpul părinţii minorelor şi s-au comportat mereu ca atare faţă de ele, folosind singura cale ce le era deschisă, şi anume, trimiţându-le scrisori, scrise în limba romană. Curtea a considerat că o astfel de relaţie, având la bază o adopţie legală şi reală, poate fi considerată ca suficientă pentru a beneficia de protecţia prevăzută de art. 8 din Convenţie. Însă, în ceea ce priveşte respectarea art. 8, Curtea a notat că refuzul de a pleca în Italia pentru a fi alături de părinţii lor adoptivi, exprimat în mod constant de către minore după împlinirea vârstei de 10 ani, prezintă o importanţă deosebită. Or, împotrivirea conştientă a copiilor cu privire la adopţie face improbabilă integrarea lor, într-un mod armonios, în noua familie adoptivă. În lumina celor de mai sus, Curtea a considerat că autorităţile naţionale au putut aprecia, în mod legal şi temeinic, că, în ciuda aspiraţiilor legitime ale reclamanţilor de a întemeia o familie, dreptul acestora la dezvoltarea de relaţii cu minorele adoptate este limitat de interesul copiilor. În concluzie, art. 8 din Convenţie nu a fost încălcat [25].

Inviolabilitatea domiciliului. Protecţia intimităţii spaţiilor în care se desfăşoară viaţa privată este absolut necesară. În acest sens, noțiunea de domiciliu nu poate avea neapărat o interpretare restrictivă. În accepţiunea sa clasică, „domiciliul" vizează locul unde o persoană trăieşte în mod permanent, respectiv, locul unde persoana obişnuieşte să locuiască în mod exclusiv [26]. Având însă ca scop acordarea unei protecţii maxime beneficiarilor acestui drept, Curtea atribuie noțiunii de „domiciliu" o conotaţie autonomă în sensul Convenţiei, ce nu se suprapune peste accepţiunile pe care ea le are în sistemele de drept intern ale statelor semnatare.

În opinia Curţii, „domiciliul" vizează nu doar spaţiul legal ocupat sau dobândit, dar şi orice alt spaţiu de locuit, dacă există legături suficiente şi continue [27]. De asemenea, fosta Comisie a recunoscut posibilitatea invocării dreptului la domiciliu pentru o casă pe care reclamanţii, deşi locuiau în mod statornic în Londra, o aveau în insula anglonormandă Guernesey din Marea Mânecii, casă pe care proprietarii o părăsiseră de aproape 18 ani pentru a o închiria şi în care autorităţile locale le-au refuzat reinstalarea la împlinirea vârstei de pensionare [28]. Ilustrativă în acest sens este şi *cauza Demades c. Turciei*, în care reclamantul invoca încălcarea inviolabilităţii unei case de vacanţă pe care nu o mai utilizase de mulţi ani. În motivarea soluţiei, Curtea a considerat că noţiunea de „domiciliu" trebuie să primească o interpretare extensivă şi poate să includă şi reşedinţa secundară sau casa de vacanţă a unei persoane, întrucât persoana în cauză dezvoltă legături emoţionale puternice cu acea casă [29].

În prelungirea unei interpretări dinamice oferită noţiunii de „domiciliu" şi a drepturilor recunoscute societăţilor, Curtea recunoaşte expres că art. 8 garantează, în anumite circumstanţe, un drept la inviolabilitatea sediului social al unei persoane juridice, a agenţiei sale sau a spaţiilor sale profesionale [30]. S-a susţinut în doctrină că, începând cu această hotărâre, nu se mai pune problema prelungirilor sociale şi profesionale ale indivizilor, întrucât domiciliul unei persoane juridice face obiectul unei protecţii autonome a art. 8, asistând astfel la consacrarea unei „vieţi private comerciale" [31]. Un alt argument în susţinerea acestei poziţii îl constituie acela că art.8 vorbeşte despre orice persoană care are dreptul la domiciliu, fără a distinge între persoane fizice şi juridice.

Totuşi, în ceea ce priveşte acest aspect, trebuie să ţinem seama de soluţia pronunţată de Curte într-o decizie [32] ulterioară *cauzei Societăţile Colas Est şi alţii c. Franţei*. În motivarea acestei cauze, Curtea aminteşte că noţiunea de „domiciliu" poate face obiect al unei concepţii extensive şi poate fi legată şi de localurile profesionale. Cu toate acestea, o exploatare agricolă specializată în creşterea porcilor şi adăpostind câteva sute de animale ar putea fi, doar cu multă dificultate, numită „domiciliu", chiar profesional al unei persoane. Curtea a reţinut faptul că inspectorii veterinari au intrat exclusiv în clădirile care adăposteau animalele, clădiri ce sunt separate de cele în care locuiesc reclamanţii. De asemenea, clădirile administrative nu au fost obiect al inspecţiei.

Astfel, Curtea a decis că art. 8 nu este incident în speţă, ci s-ar fi aplicat doar în raport de localurile administrative, unde îşi desfăşurau viaţa profesională angajaţii săi. Aşadar, având în vedere cele expuse, ne raliem în continuare opiniei potrivit căreia protecţia inviolabilităţii domiciliului este recunoscută persoanelor juridice doar în considerarea faptului că în localurile sale, persoanele fizice îşi desfăşoară o mare parte a vieţii lor private.

Curtea a amintit faptul că art. 8 se aplică şi sediului profesional al unei persoane în măsura în care acesta îşi desfăşoară o bună parte a vieţii sale private în acel spaţiu. De aceea, percheziţionarea şi ridicarea hardului calculatorului constituie o ingerinţă în drepturile reclamantului prevăzute de art. 8. O astfel de ingerinţă este posibilă doar în măsura în care este prevăzută de legea internă. Prin prevederea în legea internă, Curtea înţelege doar actele legislative care cuprind suficiente garanţii contra unei aplicări arbitrare. În speţă, Curtea observă că legislaţia finlandeză care reglementa posibilitatea căutării într-un calculator şi ridicarea memoriei acestuia nu cuprindea nicio formă de control a luării acestei măsuri. De aceea, art. 8 a fost violat [33].

Chiar şi în cazul celor care nu au efectiv o locuinţă, cum sunt nomazii sau vagabonzii, există un domiciliu care trebuie considerat a fi, după caz, ultimul domiciliu, domiciliul părinţilor sau cel de origine [34].

Noţiunea de „domiciliu", înţeleasă în mod nuanţat, cuprinde, de asemenea, o ruloţă pe care o persoana nomadă o foloseşte ca locuinţă. În acest sens, o soluţie interesantă a pronunţat instanţa europeană în *cauza Connors c. Marii Britaniei*, unde a decis aplicabilitatea art. 8, deşi reclamantul nu şi-a pierdut dreptul de a folosi rulota, ci doar dreptul de a o parca pe o parcelă de teren. Cu toate că în aceste circumstanţe particulare o caravană a putut fi asimilată domiciliului, nu la fel

au stat lucrurile în cazul unui autoturism staționat pe un drum public. De asemenea, Curtea relevă ce ar însemna forțarea acestei noțiuni prin extinderea ei până la a include un teren pe care se intenționează construirea unei case pentru a fi locuită sau, cu atât mai mult, acest termen nu poate fi interpretat ca acoperind o regiune natală și unde există rădăcini familiale, dar unde nu se mai locuiește.

În *cauza Khan c. Marii Britanii* s-a statuat că o conversație în cursul căreia reclamantul a admis să fie complice al unei importante rețele de droguri a fost înregistrată de poliție, care instalase un aparat de ascultare în camera lui B., la care reclamantul fusese în vizită. Poliția nu se aşteptase ca reclamantul să meargă să îl vadă pe B., care era plasat sub supraveghere. Deşi a admis că pe înregistrare este vocea sa, reclamantul a pledat inițial nevinovat, însă după ce judecătorul a admis valabilitatea acelei probe, în ciuda faptului că parchetul a fost de acord că înregistrarea a constituit o atingere a vieţii private a reclamantului, reclamantul şi-a schimbat poziția şi a pledat vinovat. Camera Lorzilor, sesizată de reclamant, a considerat că regula din *common law* după care elementele de probă pertinente obținute de o manieră abuzivă sau chiar ilegală rămân admisibile se aplică şi în cazul utilizării unor aparate de înregistrare. Camera Lorzilor a mai considerat că utilizarea în cursul unui proces penal a unor înregistrări obținute cu violarea art. 8 din Convenție nu face ca procedura să fie inechitabilă [35].

Inviolabilitatea domiciliului are la bază atât respectarea dreptului de proprietate, cât şi al posesiei exercitate asupra locuinței unde persoana fizică şi-a stabilit domiciliul (în cazul închirierii). Fapta de violare a domiciliului este infracțiune și se pedepsește cu închisoarea.

În raport de modul de stabilire, domiciliul este de trei feluri:

– domiciliul de drept comun;

– domiciliul legal;

– domiciliul ales (convențional).

În raport de teritoriul statului pe care se află:

– domiciliu în țară;

– domiciliu în străinătate.

Domiciliul persoanei fizice prezintă importanță în toate ramurile dreptului. Dintre domeniile dreptului civil, pentru care domiciliul are un rol important, menționăm:

– domeniul capacității;

– domeniul obligațiilor civile;

– domeniul succesoral [36].

În concluzie, se poate observa că în viziunea CEDO noțiunea de domiciliu este mai largă şi mai bogată în înțeles decât aceea de locuință în sens strict, având un sens autonom, astfel că definiția domiciliului de principală aşezare ar fi fost poate mai potrivită.

Dreptul la corespondență. Potrivit lui Robert Badinter, „studiile de doctrină sunt atât de respectuoase în ceea ce privește secretul vieții private încât se reţin câteodată chiar şi din a aprofunda prea mult conținutul" [37]. Echilibrul care trebuie de menținut de fiecare dată face ca aplicarea şi respectarea secretului corespondenței să fie din ce în ce mai uniform.

În general, atingerea adusă vieții private se stabilește în funcție de faptul dacă informațiile cu caracter privat au fost aduse la cunoștință publicului cu sau fără consimțământul titularului [38].

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului elucidează deseori aspecte ce țin de proporționalitatea şi aplicabilitatea dreptului la viață privată şi de familie.

O cauză care are o relevanță importantă este *cauza Copland c. Regatului Unit*. În această speță, reclamanta susține că pe perioada angajarii ei, telefonul, corespondența electronică (e-mail) şi traficul de internet al petiționarei au constituit subiectul monitorizării la solicitarea DP. Conform susținerilor Guvernului, această monitorizare a fost realizată cu scopul de a se stabili dacă nu cumva petiționara obişnuia să utilizeze excesiv facilitățile oferite de instituția publică la care lucra în scopuri pur personale.

Petiționara credea de asemenea că se întocmeau jurnale detaliate şi cuprinzătoare despre durata convorbirilor efectuate, a numărului apelurilor telefonice primite şi efectuate de ea, cât şi a numerelor de telefon ale persoanelor care o apelau.

Guvernul a stabilit că monitorizarea convorbirilor telefonice a avut loc într-un interval de câteva luni, până la data de 22 noiembrie 1999. Petiționara a susținut în contradictoriu că traficul ei telefonic a fost monitorizat de-a lungul unei perioade de circa 18 luni până în luna noiembrie 1999.

Curtea reamintește că utilizarea informațiilor referitoare la data şi la durata conversațiilor telefonice şi, în particular, numerele telefonice apelate pot cădea sub incidența dispozițiilor art. 8, întrucât asemenea informații constituie „elemente integrale ale comunicațiilor efectuate prin intermediul telefonului (a se vedea *cauza Malone v. Regatul Unit*, judecat în 2 august 1984).

Simplul fapt că aceste date ar fi putut fi obținute legal de către angajator, sub forma facturilor telefonice, nu constituie o piedică în a aprecia că există o ingerință în drepturile garantate de art. 8.

Cu atât mai mult, stocarea datelor cu caracter personal referitoare la viața privată a unei persoane se află sub incidența dispozițiilor art. 8. Astfel, este irelevant dacă datele deținute de către colegiu nu au fost dezvăluite sau utilizate în defavoarea reclamantei în vreo acțiune disciplinară sau orice altă procedură.

Prin urmare, Curtea consideră că acțiunile de colectare şi stocare a informațiilor personale referitoare la convorbirile telefonice ale reclamantei, la fel ca şi cele referitoare la e-mail-uri şi la utilizarea internetului, fără informarea acesteia, reprezintă o ingerință în drepturile referitoare la respectarea vieții private şi la secretul corespondenței în sensul dispozițiilor art. 8 [39].

O altă *cauză* relevantă este *Pruteanu c. Romaniei*. În această cauză, reclamantul, fiind avocat, a susținut că corespondența sa cu clientul său a fost intercepta-

tă ilegal. Totodată, acesta a susținut că a fost încălcat dreptul său la respectarea vieții private și secretul corespondenței, ca urmare a interceptării convorbirilor sale telefonice și lipsa remediilor legale pentru a contesta legalitatea măsurii și a solicita distrugerea înregistrărilor. El și-a întemeiat plângerea pe art. 8 din Convenție, luat separat și coroborat cu art. 13 al Convenției.

În acest caz, CtEDO a examinat plângerea sub două aspecte – respectiv dacă au fost îndeplinite condițiile prevăzute în alin.(2) art.8 din Convenție pentru a se justifica o astfel de ingerință în viața privată din partea autorităților publice.

Aceste condiții sunt:

– măsura să fie prevăzută de lege;

– să constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii, a moralei, a drepturilor şi a libertăţilor altora.

Cu privire la primul aspect, sintagma „prevăzute de lege" din art.8 alin.(2) din Convenție impune, în primul rând, ca măsură contestată să aibă o bază în dreptul intern. Aceasta implică, de asemenea, o anumită calitate a legii în cauză. Curtea a reținut că tribunalul a autorizat ascultarea în baza art. 911 și urm. din Codul de procedură penală. Fără a aprecia asupra „calității acestei legi", Curtea a reținut că articolele menționate nu prevăd situația specifică a persoanelor ascultate fără autorizație de interceptare.

În ceea ce privește a doua condiție, Curtea a considerat că, în acest caz, ingerința a fost motivată de necesitatea stabilirii adevărului în cadrul unei proceduri penale și, prin urmare, au avut tendința de a apăra ordinea publică. De aceea, a rămas să stabilească dacă ingerința a fost „necesară într-o societate democratică" pentru a atinge aceste obiective. În conformitate cu jurisprudența Curții, statele contractante se bucură de o anumită marjă de apreciere în evaluarea existenței și a amplorii unei astfel de necesități, însă trebuie să existe și garanții adecvate și eficiente împotriva abuzurilor.

În acest caz, Curtea a observat că interceptarea convorbirilor dintre avocat și client constituie incontestabil o atingere adusă secretului profesional, care este baza relației de încredere între cele două persoane, astfel încât clientul putea să facă plângere pentru încălcarea dreptului său de a avea o relație confidențială cu avocatul. În egală măsură însă, avocatul poate să facă plângere pentru nerespectarea vieții private și a corespondenței, independent de dreptul de a face plângere a clientului său.

Desigur, reclamantul nu a făcut el însuși obiectul unei autorizații de interceptare având în vedere calitatea sa de avocat al C.I. Însă nu este mai puțin adevărat că persoana în cauză trebuie să aibă posibilitatea unui control efectiv asupra modului în care sunt utilizate înregistrările.

În această privință, Curtea a constatat că permisiunea de a înregistra conversațiile cu C.I. a fost emisă de o instanță, însă nu se poate concluziona că instanța a considerat a priori nevoia de acțiune în ceea ce privește persoana în cauză. Prin urmare, este necesar să se ia în considerare dacă reclamanta a avut la dispoziție un remediu a posteriori pentru a controla înregistrările în litigiu.

Având în vedere aceste argumente, Curtea a concluzionat că a fost încălcat art. 8 din CEDO, referitor la respectarea vieții private și a secretului corespondenței [40].

Concluzii

Dreptul la viață privată și de familie este reglementat la nivel național de fiecare stat semnatar al Convenției Europene a Drepturilor Omului, însă art.8 din Convenție vine pentru a garanta supra-protecția acestuia.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului reprezintă un mecanism viu care e într-o continuă dezvoltare. Accepțiunile despre viață privată, domiciliu, identitate personală, date cu caracter personal, identitate sexuală, mediu înconjurător sănătos și alte aspecte care vizează direct prevederile art.8 din Convenție se află mereu într-un ritm accelerat de adaptare la realitățile sociale.

Curtea veghează constant aspectele sociale care intră în contradicție cu viața privată a persoanei și, ținând cont de obligațiile pozitive și negative ale Înaltelor părți semnatare, direcționează aceste aspecte spre o protecție cât mai echitabilă a vieții private.

Analiza si aplicabilitatea art.8 din Convenție consacră cele mai echitabile limite care vin spre a asigura un echilibru între dreptul la viață privată și de familie, pe de o parte, și celelalte drepturi fundamentale ale omului, pe de altă parte.

Statele semnatare urmează să ofere garanții în ceea ce privește respectarea dreptului la viață privată și de familie. În acest sens, Curtea a statuat în nenumărate rânduri că statele nu-și respectă obligațiile pozitive și nu oferă acele garanții care ar fortifica dreptul la viață privată și de familie. Constant jurisprudența sa influențează sistemele de drept din statele semnatare ale Convenției. Astfel, jurisprudența instanțelor naționale, direct sau indirect, își apropie deciziile de practica Curții de la Strasbourg, iar aplicabilitatea jurisprudenței CEDO capătă o dimensiune impunătoare.

În ultima vreme, instanțele din Republica Moldova invocă din ce în ce mai mult practica CtEDO. Acest fapt apare ca o consecință a unei jurisprudențe CEDO considerabil de voluminoasă și care își găsește aplicabilitatea aproape în orice litigiu apărut în fața instanțelor de judecată din Republica Moldova. Totodată, această apariție este generată și de trimiterile făcute și de petiționari care își doresc o justiție echitabilă și au încredere în valorile instituite de CtEDO. Nu de puține ori observăm că pentru a consfinți și a garanta anumite aspecte, instanțele naționale invocă din oficiu jurisprudența instanței europene. Prin urmare, cu toate că în Republica Moldova reglementarea respectării dreptului la viață privată și de familie este destul de

vagă, iar mecanismele care facilitează acest drept sunt foarte puține, legiuitorul prin puterea sa publică, cât și instanțele de judecată urmează să ajusteze la practica Curții Europene atât normele de drept pozitiv, cât și jurisprudența națională.

În concluzie, putem afirma că protecția dreptului la viață privată și de familie în sistemul Convenției europene este cea mai eficientă din lume, ea instituind un veritabil mecanism de control care veghează aplicabilitatea dispozițiilor sale.

Referințe:

1. Articolul 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
2. Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului.* Vol. I. București: All Beck, 2005, p.600-601.
3. http://www.forumuljudecatorilor.ro
4. Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a 6-a, Ed. I.R.D.O., 2008, p.466.
5. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Von Hannover împotriva Germaniei, 24 iunie 2004.
6. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Perry împotriva Marii Britanii.
7. Bîrsan C. *Op.cit.,* p.604.
8. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Burghartz împotriva Elveției, 22 feruarie 1994.
9. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Guillot împotriva Franței, 24 octombrie 1996.
10. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Smirnova împotriva Federației Ruse, 24 iulie 2003.
11. Bîrsan C. *Op.cit.,* p.605-606.
12. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Smith et Grady împotriva Marii Britanii, 27 septembrie 1999.
13. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Christine Goodwin împotriva Regatului Unit, 11 iulie 2002.
14. Bîrsan C. *Op.cit.,* p.610-611.
15. http://mediereaturistica.ro
16. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Lopez Ostra împotriva Spaniei din 9 decembrie 1994.
17. Trușcă P., Trușcă Trandafir A. *Dreptul fundamental al omului la un mediu sanătos în jurisprudența CEDO.*
18. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Guerra împotriva Italiei (1998).
19. Călin R.-M. *Viaţa de familie. Hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului pronunţate în cauzele împotriva României*. București: Editura Universitară, 2014.
20. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza cauza Schneider împotriva Germaniei, 15 septembrie 2011.
21. *Ibidem*.
22. http://www.forumuljudecatorilor.ro
23. http://legislatie.just.ro
24. Convenția de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii din 1980,
25. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza cauza Pinei și alții împotriva României, 22 iunie 2004.
26. Bîrsan C. *Op.cit.,* p.658.
27. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Prokopovich împotriva Federaţiei Russe, 18 noiembrie 2003.
28. Comisia, dec. Wiggins împotriva Regatului Unit, 8 februarie 1978. În: Bîrsan C. *Op.cit.,* p. 659.
29. Chiriță R.*Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri 2003*. Bucureşti: C.H.Beck, 2007, p. 157.
30. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Societăţile Colas Est şi alţii împotriva. Franţei, 16 aprilie 2002; Chiriţă R. *Op.cit.,* p.149.
31. Laurence Burgorgue-Larsen. *La protection du domicile des personnes morales, La France et la Cour europeenne des droits de l'homme.* La jurisprudence en 2002. Bruylant 2003, p. 180.
32. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Leveau şi Fillon împotriva Franței, 6 septembrie 2005.
33. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Salinnin împotriva Finlandei, 27 septembrie 2005.
34. Ungureanu O., Jugastru C., *Drept civil. Persoanele*. Bucureşti: Hamangiu, 2007, p. 342.
35. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Khan împotriva Marii Britanii.
36. http://www.juridice.ro
37. Badinter R. *Le droit au respect de la vie privée*. JCP, 1968, 1.2136, no.9.
38. Draghici S. *Efectele dreptului la respectarea vieții private și al deminității asupra dreptului civil*. București: Universul Juridic, 2011.
39. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Copland împotriva Regatului Unit, 3 aprilie 2007.
40. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Pruteanu împotriva Romaniei, 2 februarie 2015.